

Starší česká literatura

Studijní materiály

PhDr. Ondřej Sládek, Ph.D.
podzim 2017

Úvod

- Starší česká literatura
- Vymezení pojmu
- Starší česká literatura = literatura 9.-18. stol. (na území Čech, Moravy a Slezska).
- Mimo česky psanou literaturu se na našem území kontinuálně rozvíjela i literatura psaná latinsky, německy, hebrejsky, jidiš aj.
- Nutnost historického a kontextuálního přístupu
- Polymetodičnost; možnost nových přístupů (např. historie všedního dne, kulturní historie obecně atd.)

Velká Morava a cyrilometodějská misie

- 843 n. l. rozpad Franské říše
- Dědic impéria a šíření katolické církve = Východofranská říše

Misijní činnost:

- Na našem území před rokem 850 n. l. z Bavorska, z Řezna (Čechy), z Pasova (Morava) a ze Salcburku

Mojmír a Pribina

- Mojmír I. (830 n. l.); velkomoravská říše = stát
- Pribina (Nitra; 30. léta 9. stol.);
spojenectví s arcibiskupem Adalramem
(Salcburk), vysvěcení kostela (821-836);
nástupcem je jeho syn Kocel.

- Rostislav (?-870; 846-870 velkom. kníže; synovec Mojmíra)
- Podpora Ludvíka II. Němce (východofranského král)
- 855 válečný konflikt
- 860 snaha získat podporu u římského papeže
- 863 Cařihrad (císař Michael III., patriarcha Fótios)

863 Misie: Konstantin Filosof (Cyril) a Metoděj

- Cíl: církve východního typu, církevní slovanština (staroslověnština) jako bohoslužebný jazyk
- Misie i v oblasti Panonie a knížectví Kocelova
- Odpor bavorského biskupa
- 867 v Cařihradu zabit Michael III., poražen Fótios; otázka vysvěcení žáků = obrat k Římu.

- Slovanská liturgie odsouhlasena papežem Hadriánem II. – bula: *Gloria in excelsis Deo*
- Cyril jmenován biskupem (ovšem: Cyril 14. 2. 869 zemřel)
- Metoděj jmenován arcibiskupem sirmijským, misijním biskupem pro Slované.

- Kníže Svatopluk (synovec Rostislava); 870 zajat, vydán do franských rukou (VF), oslepen
- 870 konflikt VF říše a Velké Moravy; Svatoplukova lest – domluva s mor. předáky a česk. knížaty (Bořivoj)
- 874 = mírová jednání; Svatopluk se podvoluje platit tribut a složit slib věrnosti.
- 870-873 Metoděj vězněn bavorským kněžstvem; pokřtil Bořivoje (v Čechách kvůli tomu odpor vedený Strojnírem; potlačen moravským vojskem)
- Po Bořivojově smrti (asi 888-889) se Svatopluk ujal vlády v Čechách (890).
- 890 nová situace potvrzena VF králem Arnulfem

- Stupňující se napětí mezi Cařihradem a Římem
- Východní a západní církvev (jazyk, bohoslužba, teologie, zobrazování, architektura atd.)
- 880 spor o bohoslužebný jazyka (latina vs. staroslověnština); vítězí Metoděj; zřízeno arcibiskupství, on je jmenován arcibiskupem.
- Jednání vyvolal biskup Wiching z Nitry
- Bula papeže Jana VIII. (*Industriae tuae*) schvaluje Svatoplukovo rozhodnutí dát se pod ochranu papežského stolce
- Spor o liturgický jazyk – vyhrotil se po Metodějově smrti (6. 4. 885)
- Metodějovým nástupcem určen Gorazd; papež požadoval jisté ústupky – mj. i v oblasti lit. jazyka, na to Gorazd ani ostatní kněží nechtěli přistoupit.
- Kočovné maďarské kmeny; 893 porážka Bulharů; v následujícím roce zemřel Svatopluk.

Konstantin a
Metoděj
podle ruské
ikony.

ОТЪУЕ НАШЪ ИЖЕ ІЕСИ НА НЕБЕСЕХЪ ДА СВЯТИТЬ СЯ ИМА ТВОЕ ДА ПРИДЕТЬ ЦАРЬСТВОЕ
otŭče našŭ iže jesi na nebesechъ da svetitŭ se imę tvoje da pridetŭ carŭstvije

ТВОЕ ДА БЖДЕТЬ ВОЛЯ ТВОЯ ИЖО НА НЕБЕСИ И НА ЗЕМЛИ ХЛѢБЪ НАШЪ НАСАЩЬНЫИ
tvoje da bŭdetŭ volja tvoja jako na nebesi i na zemli chlĕbъ našŭ nasaŭŭtnyj

ДЪЖДЪ НАМЪ ДЪНЬСЬ И ОСТАВИ НАМЪ ДЪЛГЫ НАША ИЖО И МЫ ОСТАВЛЯЕМЪ ДЪЛЪЖНИКОМЪ
daždъ namъ dъnъsъ i ostavi namъ dlъgy našę jako i my ostavljamъ dlъžnikomъ

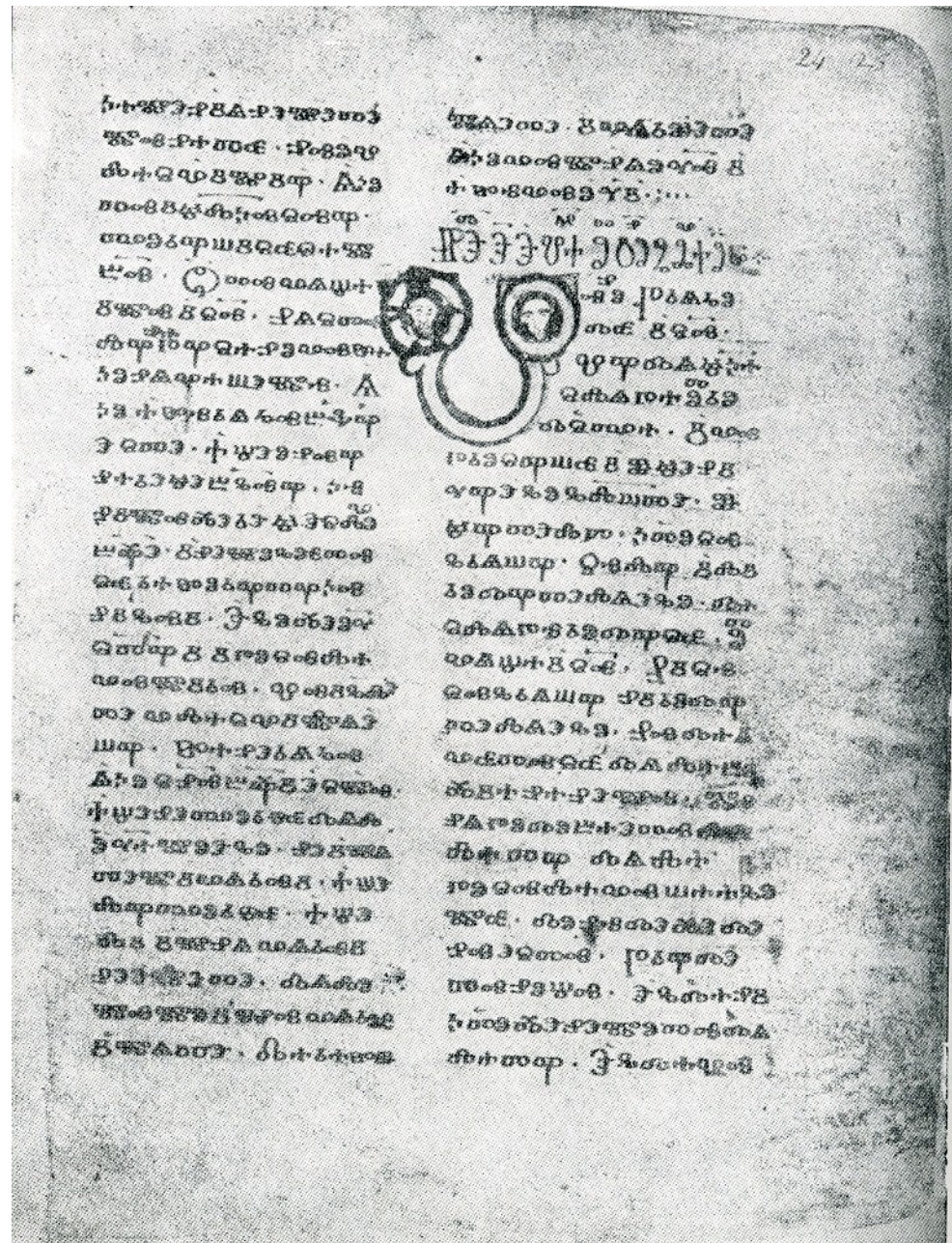
НАШИМЪ И НЕВЪВЕДИ НАСЪ ВЪ ПАЧАСТЬ НЪ ИЗБАВИ МЫ ОТЪ НЕПРИЯЗНИ
našimъ i nevъvedi nasъ vъ parastŭ nъ izbavi ny otъ neprijazni.

Cyrilské znění Otčenáše

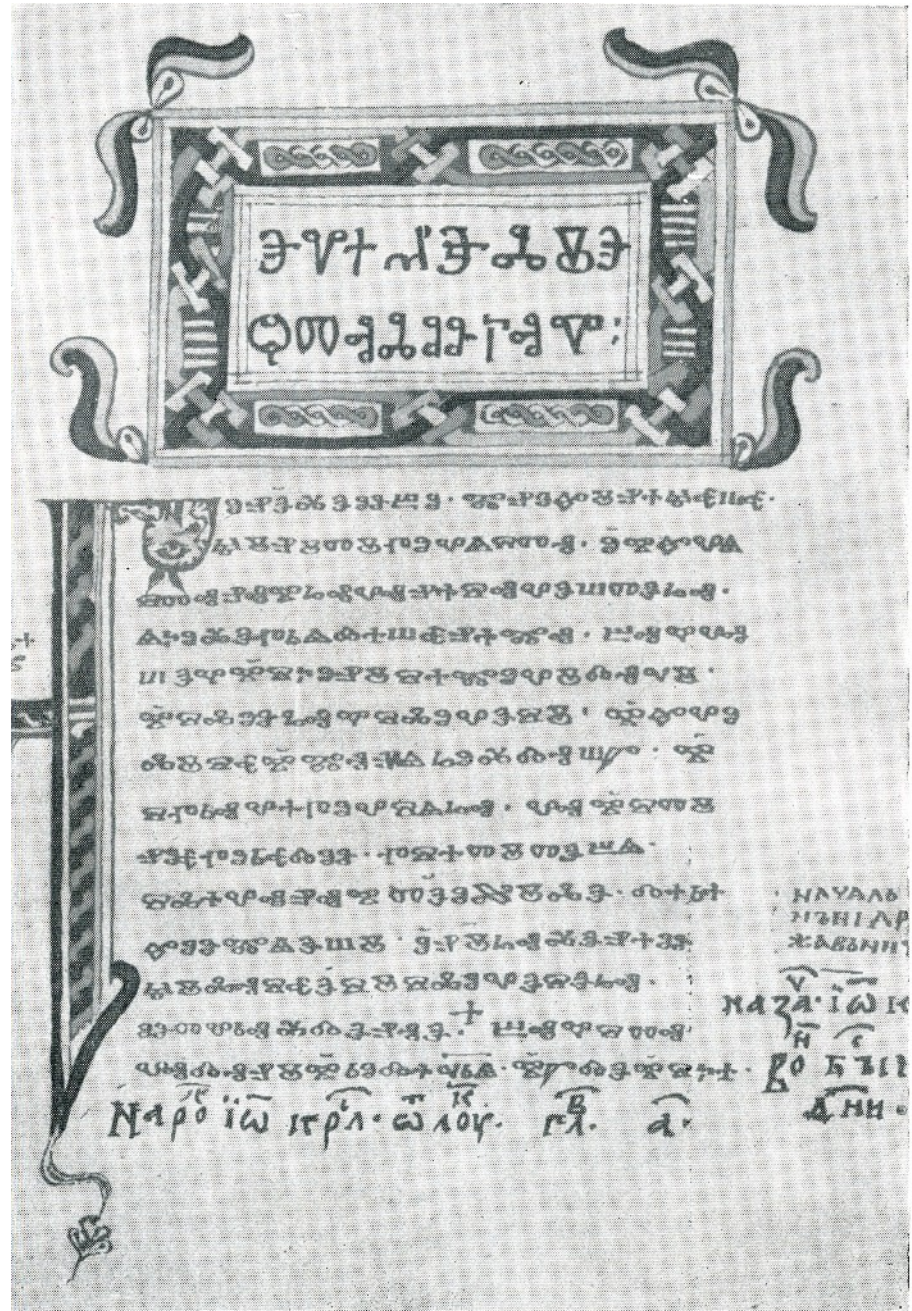
Literární památky

- *Zákon sudnyj ljudem*
- *Nomokánon*
- *Knihy otců (Paterik)*
- *Proglas*
- *Panonské legendy (Život Konstantinův, Život Metodějův)*
- *Kyjevské listy*

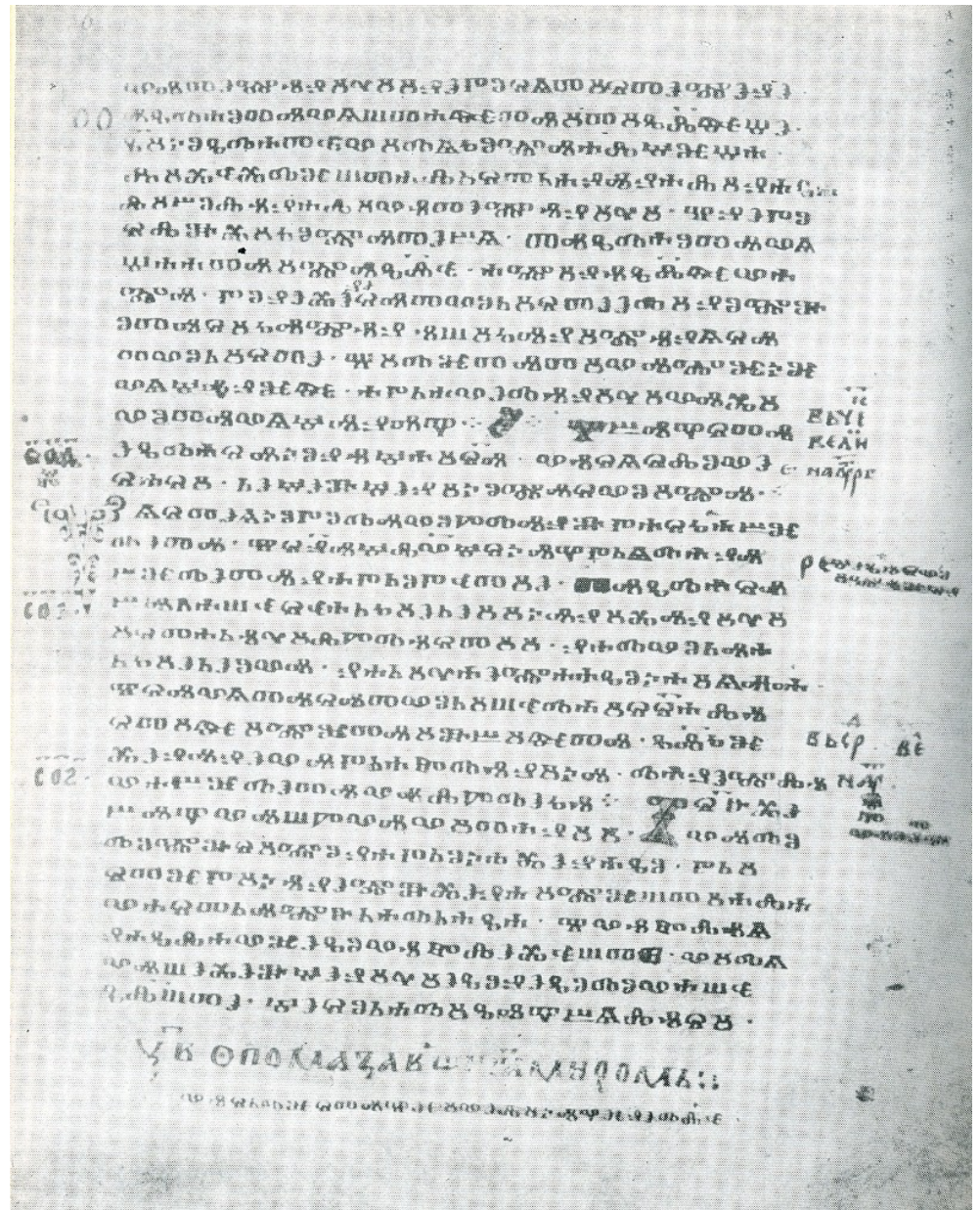
Evangeliář
Assemanův;
Hlaholský
rkp.
Vatikánské
knihovny;
konec 11.
stol.

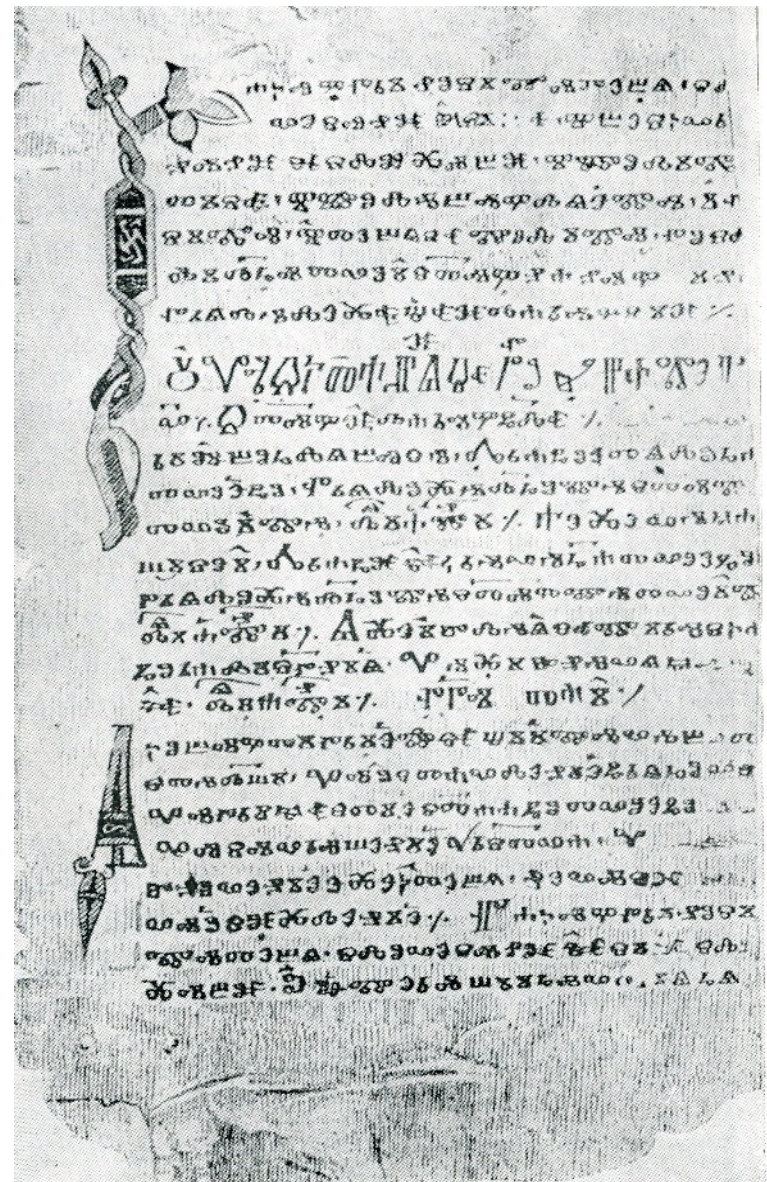
Čtveroevangeliu
m Zografské;
hlahol. Rkp.
St. Peterburg;
konec 10. stol.

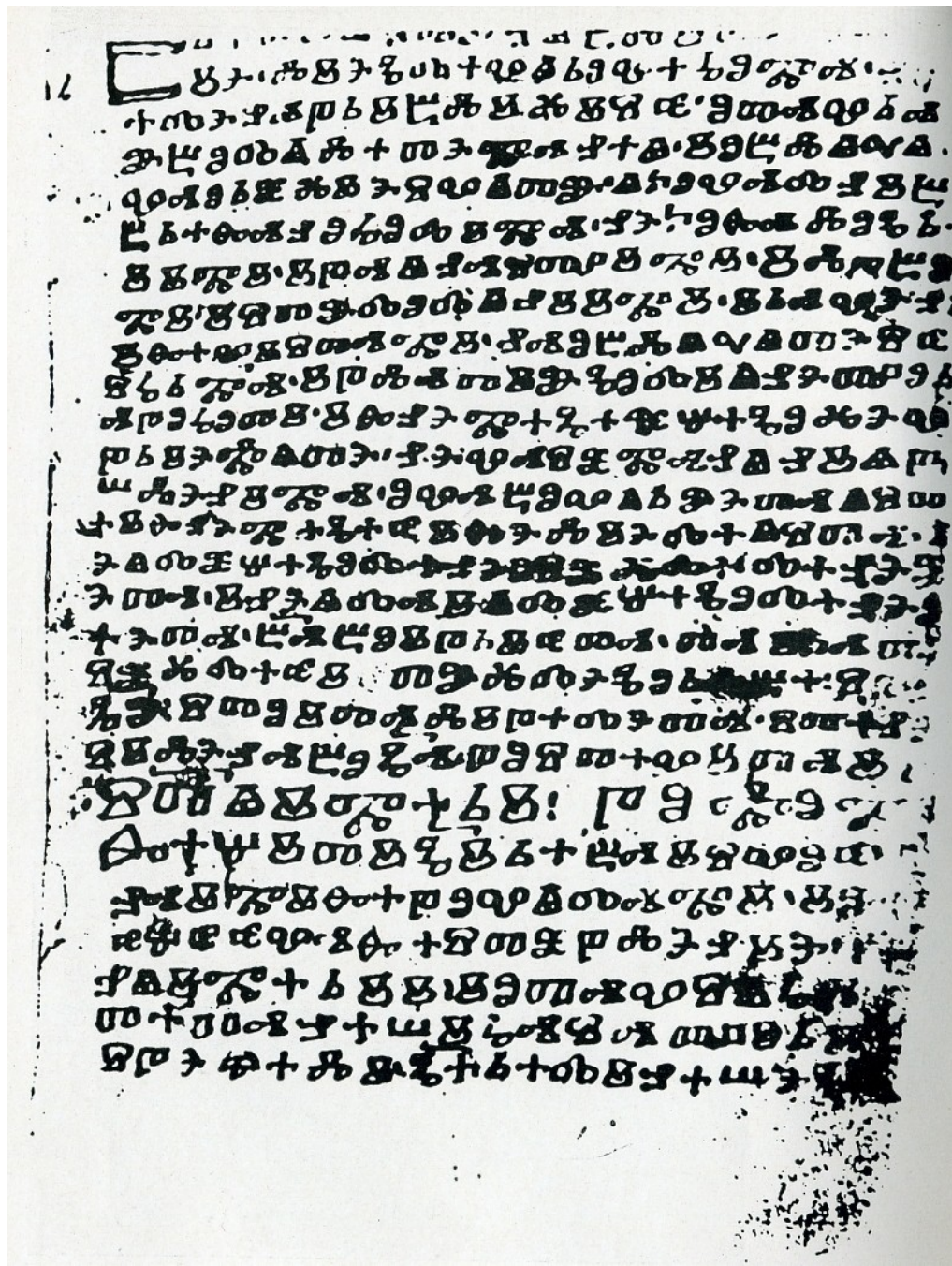
Čtveroevangelium
Mariinské;
Rkp. St. Peterburg
Hlahol. Rkp., 10.
stol.

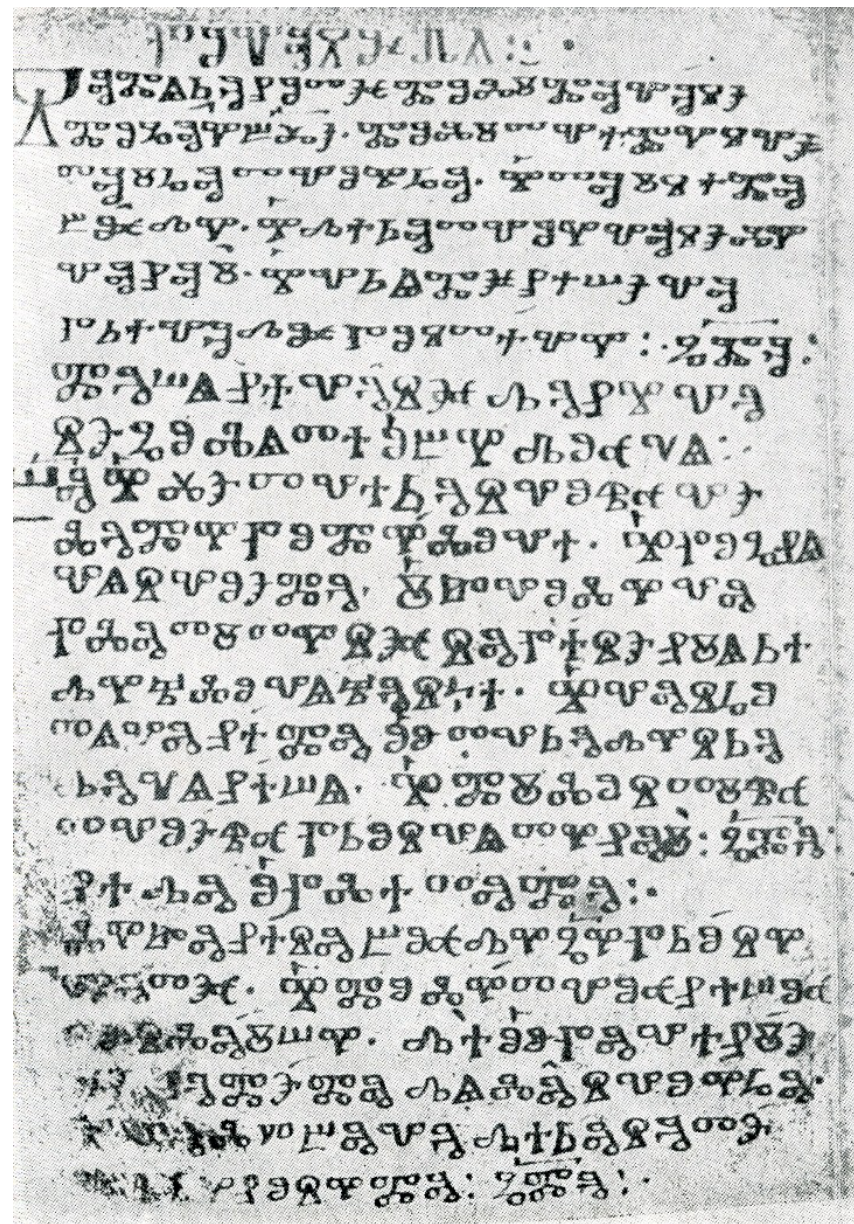
Sinajské zlomky
východního mešního
obřadu; Epiklese

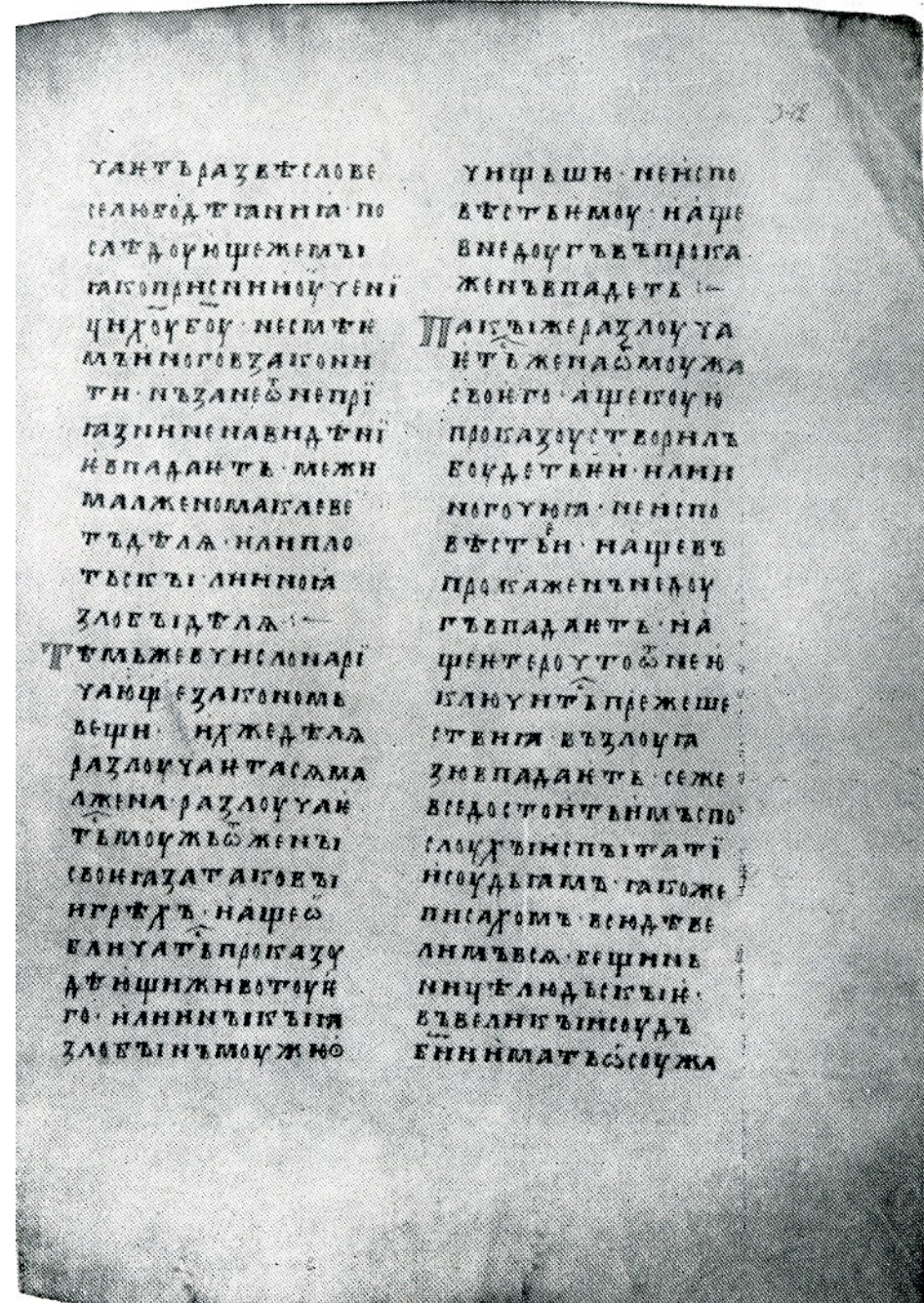
Kyjevské listy;
První strana;
připsaná na
prázdnou stránku
před koncem 11.
stol.

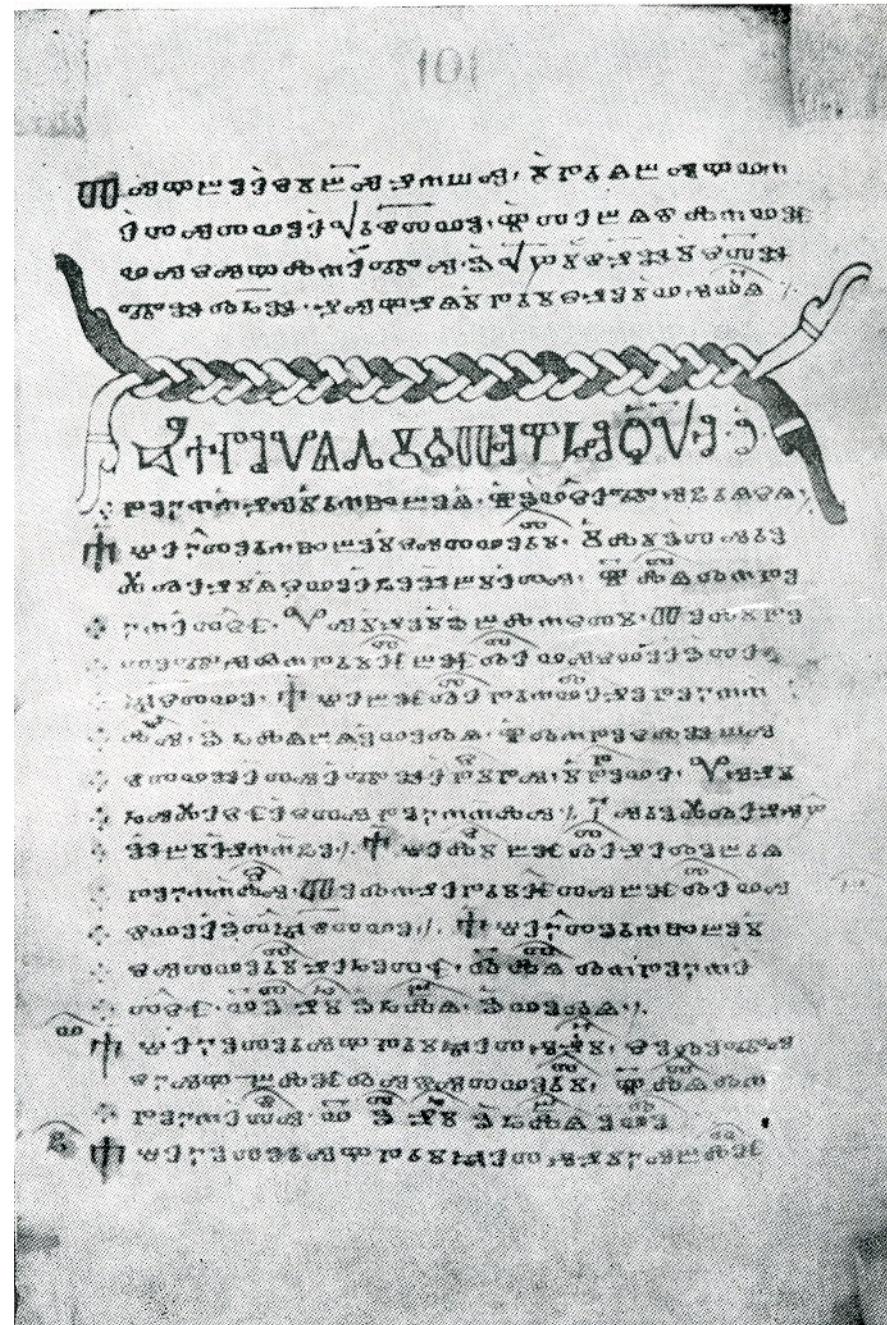
Kyjevské listy;
konec 9. /poč. 10.
stol.

Zákon sudnyj
ljudem; zákon
soudní pro laiky;
rkp. Novgorodský;
1280

Zpovědi sv. Otců;
staroslověnský
penitenciál

Život sv.
Konstantina
Cyrila; kap. 14;
Rkp. Moskevské
duchovní
akademie 15.
stol.

Беседа о
всѣхъ философахъ . пакыи дрѣвѣхъ припискѣ . и
прѣмемней правды . росписавъ бо моравь
скыи кнѣ . въ томъ жити мѣ . свѣтъ въ свѣтѣ
ри свѣтъ и законни , не моравьны . послѣ
къ црѣмнхъ анлѣ , тѣмъ . людемъ нашѣмъ погань
стварѣмъ въ рѣшѣн . и по христїанскѣмъ зако

нѣмъ дрѣвѣжацимъ . оути телѣмъ мамѣ таково
неже бы мѣ въ свонѣмъ языкѣ не стѣмъ въ рѣхъ христїа
нскѣмъ сказалъ . дабыша и ны стѣмъ трапы то
здѣше . подобныи быи намъ ; то по слн намъ
влкѣ . епѣмъ и дрѣмъ телѣмъ таково . ѿвѣтъ бо
на всѣ стѣмъ трапы влѣтъ добрыи законъ и сходяи .
съравъ же црѣмъ съборѣ . при законѣ стѣмъ пинѣ
философа . не стѣмъ творни слѣмъ шапни рѣкѣю .
и рече , философе въ мѣмъ прѣмъ долѣмъ еи вѣдѣца .
и до стѣмъ пинѣмъ стѣмъ памонѣмъ . сѣмъ борѣмъ тѣмъ не
може стѣмъ инѣмъ пинѣмъ стѣмъ же и исправити , и како же
тѣмъ . ѿвѣтъ же философа . и прѣмъ денѣмъ стѣмъ блѣмъ .
и боленѣмъ . радѣмъ , и дрѣмъ тамо . аще и мѣмъ стѣмъ вѣмъ
пѣмъ языкѣмъ свонѣмъ . и рѣмъ црѣмъ кѣмъ немѣмъ . дрѣмъ дрѣмъ мон
и ѿцѣмъ мон . и пѣмъ инѣмъ мнози . и скавѣмъ стѣмъ то не о
вѣмъ стѣмъ ли сѣмъ тѣмъ . то како азѣмъ могѣмъ о вѣмъ стѣмъ тѣмъ .

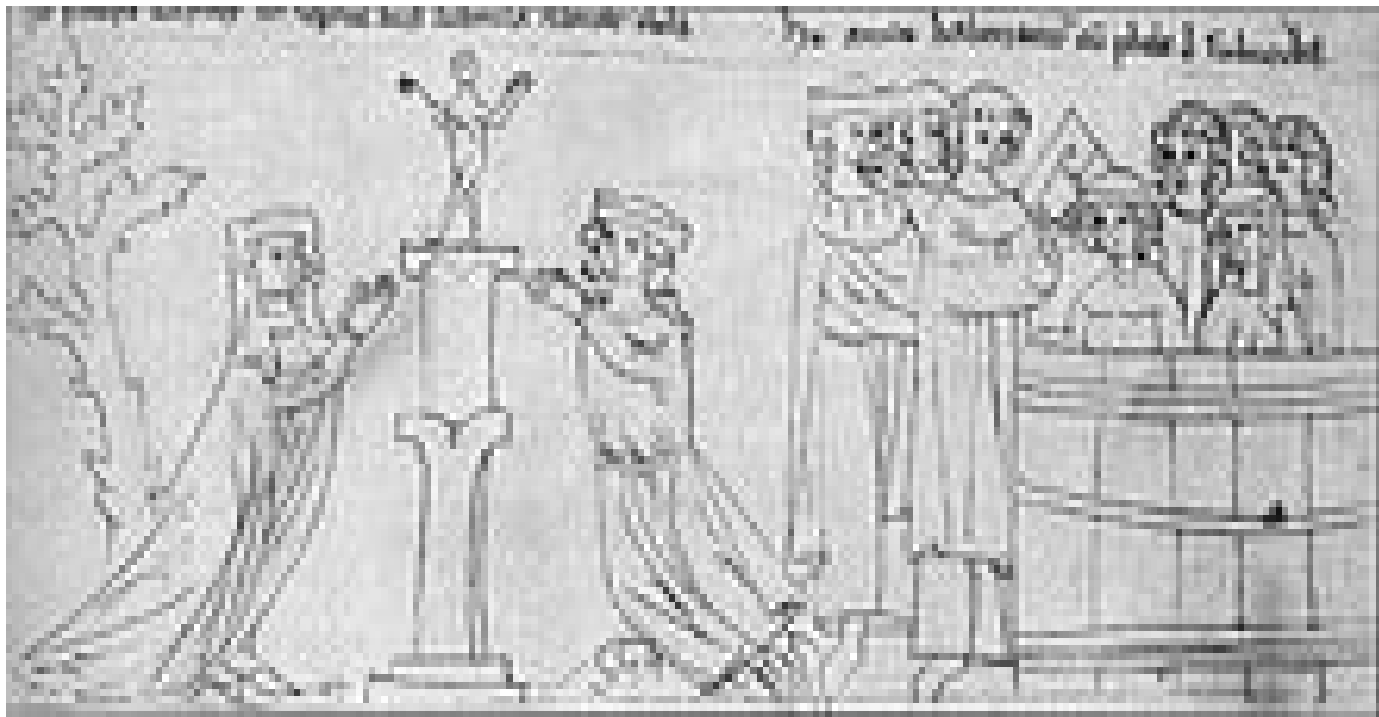
Život sv. Metoděje
kap. 5;
Uspenského rkr.
12. stol.

БНЛЕ · О · ВЪНЕМЪЕСТЬ · ПРИ
ЛОУТНЖЕСАВЪТЪ ДНРО
СТНЕСЛАВЪКНАЗЪСЛОВЪ
НЬСКЪСЪСТОПЪЛКЪАМЬ ·
ПОСЪЛАСТАНЗМОРАВЪКЪ
ЦРЮМНХАНЛОУ · ГЛЮЩА ·
ТАКО · ТАКОБЖНЮ МЛТН
ЮСЪДРАВНЕСМЪ · НСОУТЬ
ВЪНЪІВЪШЬ ЛНОУТНТЕЛЕ ·
МНОЗНКРЪСТНІАНИ · НЗВЛА
ХЪННЗГРЪКЪ · ННЗНЪМЪЦЬ ·
ОУТАЩЕНЪІРАЗАНТЬ · АМЪІ
СЛОВЪННПРОСТАДАДЪННЕ
НМАМЪ · НЖЕБЪІНЪІНА
СТАВНАЪНАСТННОУНРА
ЗОУМЪСЪКАЗАЛЪ · ТОДО
БРЪНВЛДКОПОСЪАНТАКЪ
МОУЖЪНЖЕНЪІСПРАВН

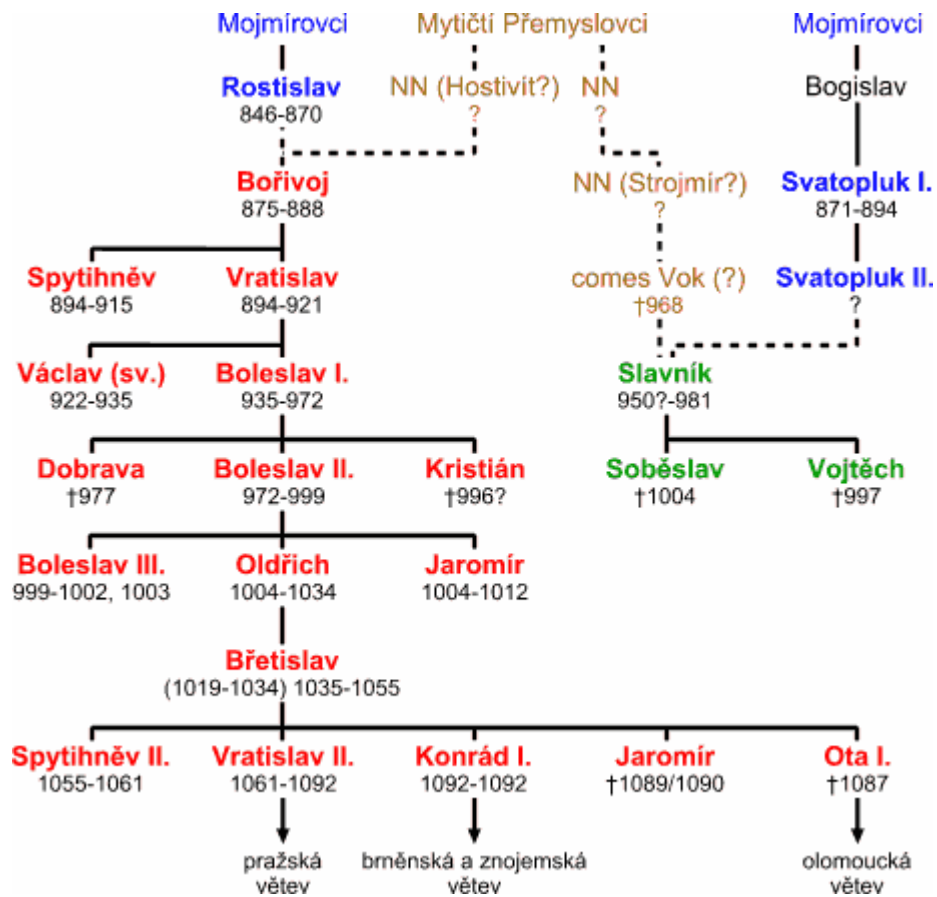
Přemyslovci

- Přemyslovské knížectví (střední a západní Čechy)
- Bořivoj (852/855-888/890 n.l.).
- Křest: obr. Velislavova bible; pol. 14. stol.
- Z Levého Hradce sídlo přeneseno do Prahy
- Manželka: Ludmila (ze Srbska (Žič; event. Pšov-Mělník)

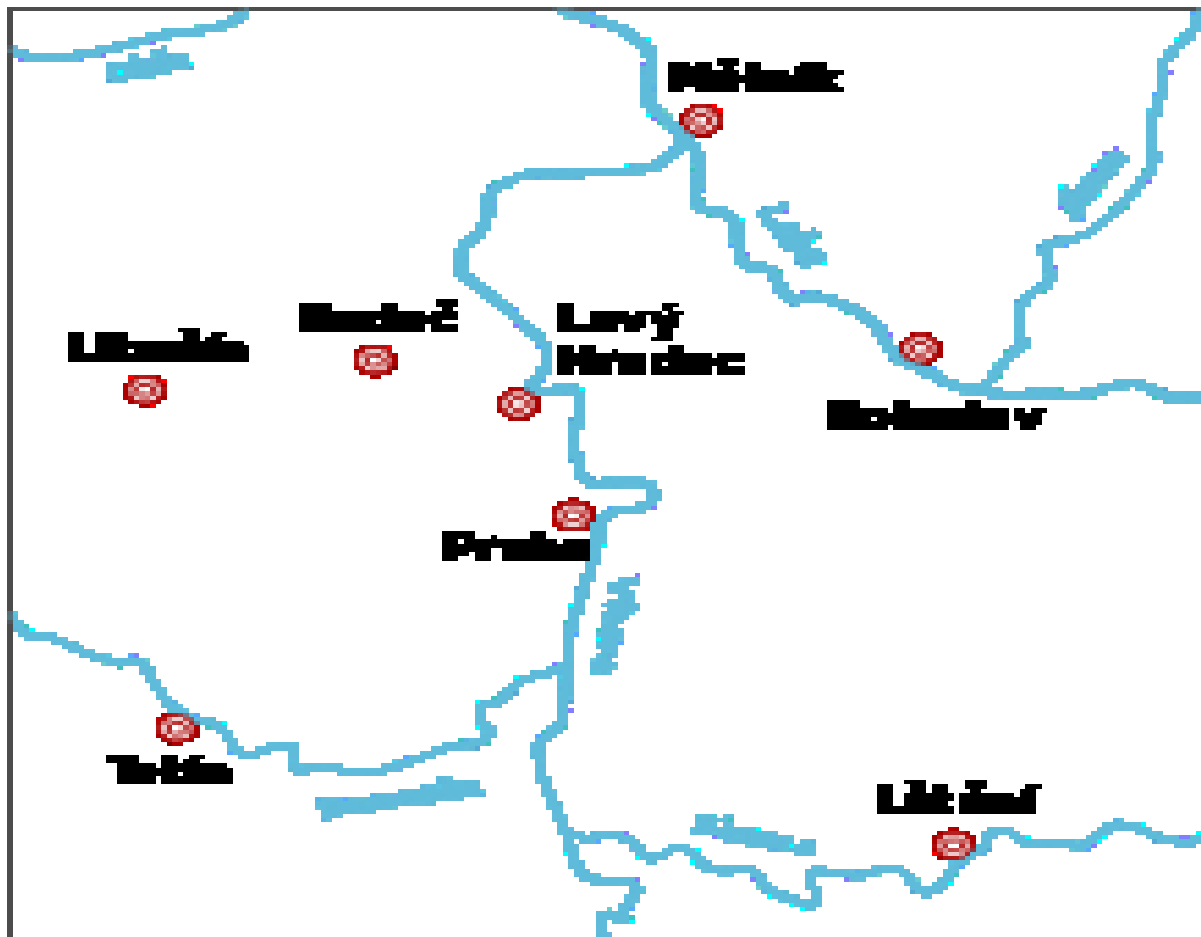

- Bořivoj + Ludmila (860-15. 9. 921, Tetín).
- Vratislav + Drahomíra (Sasko; Jindřich I.)
- Václav (907-935)+ Boleslav

Přemyslovci (počátek)

Hradiště za Přemyslovců

Václav I.

- Tribut Jindřichovi I.
- Rámě sv. Víta (ostatky v Sasku, pův. v Saint Denis)
- Kostel sv. Víta, Praha
- Christianizace, upevnění moci vládnoucího knížete
- Vražda: 28. 9. 935 (929)
- Přenesení ostatků do Prahy: 4. 3. – druhý světcův svátek.
- Vzdělání; Budeč
- Charisma
- Kult Bohem vyvoleného knížete
- Patron země
- Nebeský vládce, ochránce Čechů
- Kanonizaci dokončil sv. Vojtěch (konec 10. stol.); sv. Ludmila

Levý Hradec (9. stol.)

Staroslověnské legendy

Sv. Ludmila

Proložní legenda; Legenda o sv. Ludmile

Sv. Václav

První staroslověnská legenda o sv. Václavu

Latinské legendy

Sv. Ludmila

Fuit in provincia Bohemorum (Byl v zemi Čechů);
10. stol.

Factum est (ludmilská homilie); uprav. pasáže z
Kristiánovy leg.

Diffundente sole (přestyl. pasáží Kristiána)

Sv. Václav

Crescende fide christiana (Když se šířila křesťanská víra)

- Vznikla v Bavorsku, klášter sv. Jimrama; u nás okolo 975 na Pražském hradě
- Legenda je stručná, málo rétorizovaná

Legenda Gumpoldova

- *Gumpold (bisk. Mantova); dílo vzniklo na přání Oty II. (975-985); legenda obs. v tzv. Wolfenbüttelském kodexu; ilustrována (na objednávku manž. Boleslava II. Emmy, zemř. 1006)*
 - *Vynikající latina, rétorika, poetika*
 - *Využívá starších pramenů*
-
- ***Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu*** (tzv. *legenda Nikolského*)
 - *2/3 jsou překladem/převyprávěním Gumpoldovy legendy*
 - *Vznik nejspíš okolo r. 1000 n. l.*

Zavraždění sv. Václava (935 n. l.)

Oriente iam sole

- Nejsp. 13. století
- Spojitost s dominikány; kazatelská činnost
- Znaky gotické literatury

Legenda Kristiánova

Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmile ave eius

- (konec 10. stol; okolo 973)
- Objevitelé: Jan Tanner 1659 v Praze, B. Balbín 1664 v Třeboni
- Širší záběr: šíření křesťanství v Čechách
- Autor: okolí sv. Vojtěcha; Břevnov?
- Staroslověnská tradice
- Zásluhy sv. Ludmily a sv. Václava
- Vysoký umělecký styl
- Autor znalec poetiky a rétoriky
- Nejrozsáhlejší z václavských a ludmilských textů

Prameny:

Crescende fide christiana

Legenda Gumpoldova

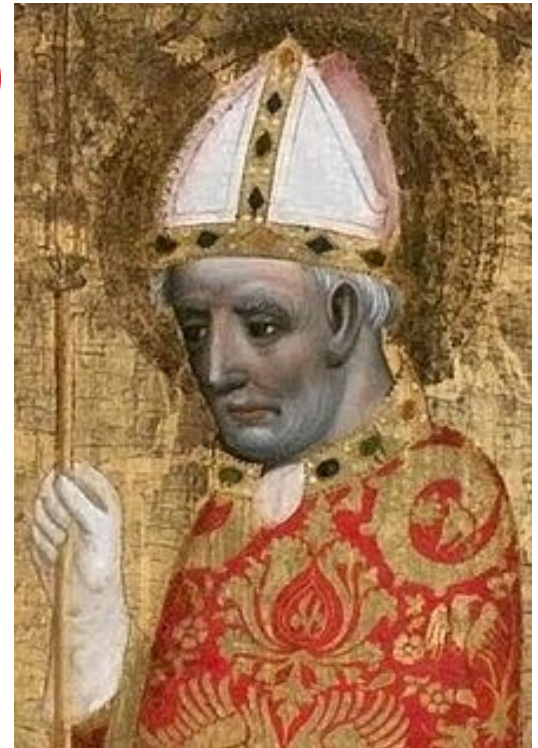
Přemyslovci

- Boleslav I. (935-972)
- Vál. konflikt k Otou I. (válka 14 let)
- Hrad; ražba mincí; daň z míru
- 955 Češi spojenci Oty I., bitva na Lešském poli u Augsburgu proti Maďarům; zisk: Morava, Slezsko, území Vislanů, západní Slovensko.

- Boleslav II. Pobožný, Mlada a Doubravka = aktivní církevní politika.
- Mlada se obrátila na Řím; podpora prvního ženského kláštera benediktýnek: sv. Jiří na Pražském hradě; Mlada = abatyše. Klášter centrum ludmilského kultu.
- Projekt pražského biskupství. Původně řezenská diecéze; 973 osamostatněno; podřízeno Mohuči.
- První biskup: Dětmar (Sas)
- Doubravka + Měšek I. (přijetí křtu a christianizace Polanů, Polska)

Sv. Vojtěch (956-997)

- Slavníkovec (rod Zličanů či Charvátů); Malín a Libice; ražba mincí
- 982 zvolen biskupem pražským
- 992/993 Břevnov
- Měšek I. a jeho syn Boleslav I. Chrabrý vytlačili českou přemysl. družinu z Krakova a Slezska.
- 995 napadení Slavníkovců
- 23. 4. 997 misie v Polsku

Břevnovský klášter (r. 993)

Vojtěšské legendy

- Psány pouze latinsky
- „první český Evropan“; orientace na Řím
- Legendy o sv. Vojtěchovi jsou součástí středolatinšské literatury

- *Canapariova legenda*
- *Legenda Brunona z Querfurtu*
- *Versus de passione sancti Adalberti*

Canapariova legenda

- = Vita prior (Život první); vznikl nejsp. 999 n. l.
- Autor: Jan Canaparius (12. 10. 1004); později opat kláštera sv. Bonifacia a Alexia na Aventině v Římě
- Autorství není zcela jisté
- Text vznikl z podnětu Oty III. ; svatořečení Vojtěcha?

- = vita contemplativa

Legenda Brunona z Querfurtu

- = Vita altera (Život druhý)
- Autor: Vojtěchův spolužák z Magdeburgu, kapl. Oty III., mnich aventinského kláštera
- Literárně činný: hagiografická, historická díla
- Mučednická smrt v Prusku (1009)
- Legenda: zdroj: Canaparius

- Vita activa (zvl. misijní činnost, mučednictví)
- = legenda je pašije (passio)

Versus de passione sancti Adalberti

- Konstrukce: 1122 leontinských hexametřů
- Básnické zpracování Canapariovy legendy
- Vznik asi 11. a 12. stol. v Čechách.
- Autorství: Kosmas? Kosmas dílo znal – využil jej ve své kronice.

Klášter sv. Jiří (Praha); r. 921; r. 976

Ostrov u Davle

Ostrov u Davle (obd. gotiky)

Středověká kultura

- **Hereze** (gnostici (1.-4. stol), manichejci (Mání, 3. stol), bogomilové (10.-15. stol; Bogomil, bulh. kněz aj.)
- **Křížové výpravy**
- Jeruzalém od 7. stol. v rukou Arabů, později Turků.
- První kříž. výprava 1096 (1099 v Jeruz.)
- Rytířské řády: Johanitě (1113), Templáři (1118)
- **Mnišství, asketický život (v poušti), poustevníci**
- Sv. Pavel Thébский (4. stol)
- Sv. Antonín (otec mnišství); (251-356)
- Sv. Pachomius (340 na ostrově Tabené na Nilu klášter)
- Sv. Hillarion, Sv. Basilius (kláštery); sv. Athanasius - Řím

Mnišské řády

- Sv. Benedikt (480-543)
- 529 Montecassino
- Řehole: 73 kapitol; sjednocení pravidel; v čele opat; povinnosti mnichů;
- Ora et labora
- Sestra Scholastika; abatyší ženského kláštera

- **Cisterciáci**
- (1098; Citeaux; sv. Robert, opat kl. Molesme; reforma bened. řádu)
- Bernard z Clairvaux (1090/91-1153) x clunyjské hnutí (askeze, liturgie, centrální pravomoc papeže a opata)

- **Dominikáni (řád bratří kazatelů)**
- Sv. Dominik; zal. 1215; důsledek jeho vystup. proti albigenským; řehol. sv. Augustina

- **Premonstráti** (zal. 1120; sv. Norbert z Prémontré; řehl. sv. Augustina)

- **Františkáni**
- Sv. Františkem zal. 1209; žensk. klarisky = sv. Klára

Rajhradský klášter (r. 1045)

Sázavský klášter (r. 1032)

Sázavský klášter

- Kníže Oldřich + Prokop; zmínky 1032 – bened. Komunita
- 11. stol. středisko slovanské liturgie
- Mniši vyhnáni 1096; mateřský klášter: Břevnov
- Vedle kláštera je kostel sv. Kříže (vysv. 1070)

Strahovský klášter (r. 1143)

-
- Scholastika
 - Univerzity
 - Teologické spory a summy
 - Mystika
-
- Architektura
 - Teologie světla; Bůh = světlo (Světlo)

Kosmas (1045-1125)

- *Chronica Boemorum*
- Božetěcha; syn (?) Jindřich Zdík (1083-1150)

- *Kronika:*
- Dělení pramenů; dělení knihy
- Teoreticko-metodologický přístup
- Narativní a stylistická stránka kroniky
- Role kroniky v dalším historickém vývoji

Kosmovi nástupci (12.-13. stol)

- Kanovník vyšehradský (neznámý kronikář; autor Letopisů)
- Mnich sázavský
- Vincentius
- Jarloch (Gerlach)

- Letopisy hradištsko-opatovické (kol. 1163)
- Konrádova práva
- Opatovický homiliář (kázání o sv. Václavu a Vojtěchovi); 2. pol. 12. stol.; soubor kázání;

Legenda o sv. Prokopu

- Prokop (kněz, poustevník, zakladatel Sázavského kláštera; asi 970-1053)
- Svatořečen 1204; ostatky 1588 přeneseny do kostela Všech svatých (Pražský hrad)
- Vzdělání na Vyšehradě; syn Jimram
- **Latinské legendy:**
 - Vita minor (Život menší); pol. 12. stol.
 - Vita antiqua (Život starobylý); 2. pol. 13. stol.
 - Vita maior (Život větší); 14. stol.
- **Česká legenda:**
 - Čerpá a navazuje na Vita maior

Legenda o sv. Kateřině

- Český psaná veršovaná legenda z 2. pol. 14. stol.
- Osmislabičný verš
- Dvorská literatura; duchovní literatura
- Symbolika, alegoričnost; mystika, barevnost

Alexandreida

- Klasická látka: Alexandr Veliký, jeho život a vojenské úspěchy
- Vznik nejspíš 2. pol. 14. stol.
- Původ zřejmě starší: konec 13., poč. 14. stol.
- **Zdroje:**
- **Gualter Castellionský** (fr. *Alexandreida*, 1182; hexametry; 5 tis. veršů; antická mytologický tradice)
- **Ulrich von Eschenbach** (něm. verze *Alexandreidy*, 1287)
- *Opuštění antických vzorů a narážek*
- *Osmislabičný verš sdruženě rýmovaný = charakteristický verš staročeské epiky*
- *Rukopisy; 13.-15. stol.*

Dalimilova kronika

- Kronika tak řečeného Dalimila;
Kronika boleslavská
- Nejstarší česky psaná veršovaná kronika
- Počátek 14. stol. (dovedena do 1314)
- Problematické autorství
- Základní charakteristika díla:
protiněmecké, střední vrstva; překlady do němčiny
- Překlady do němčiny

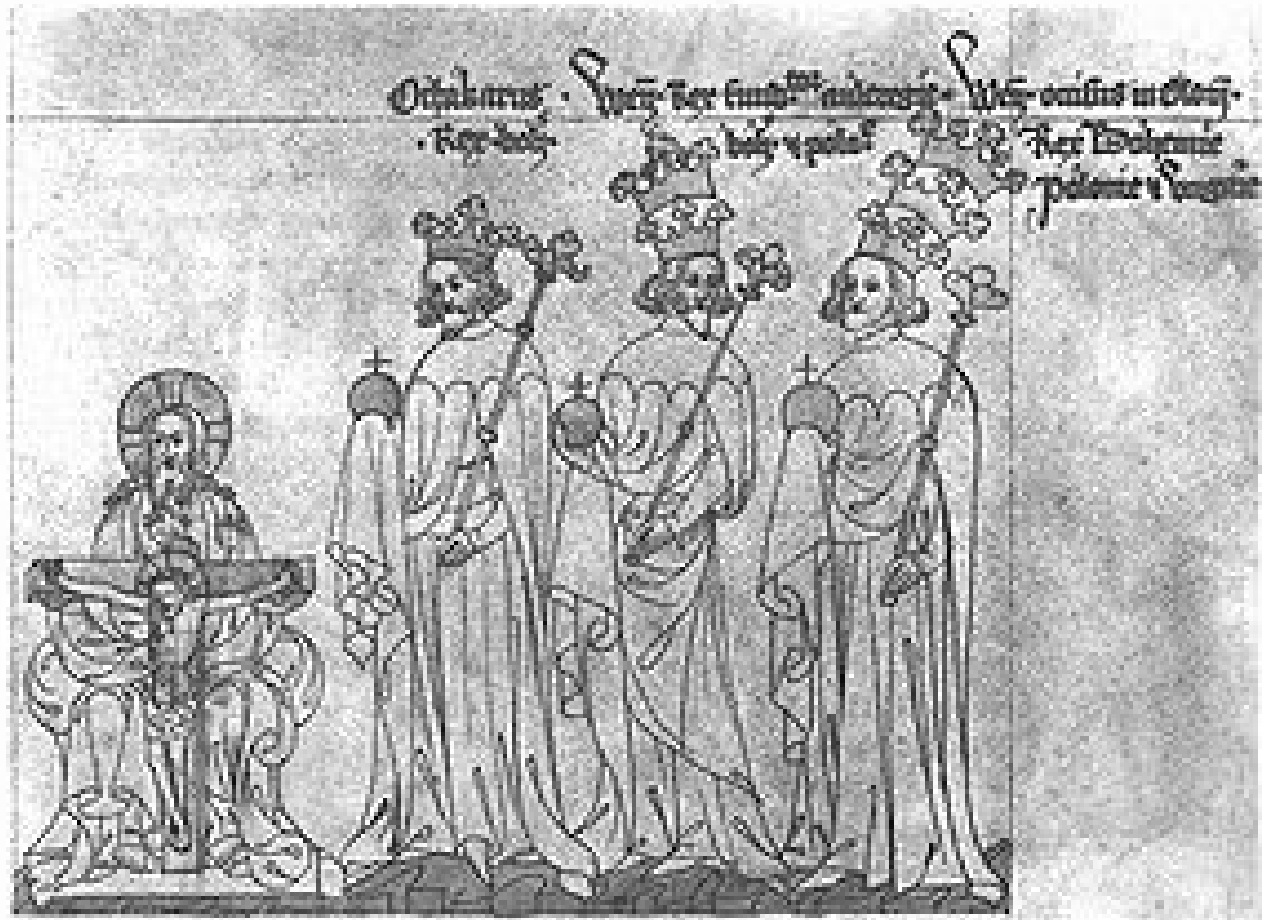
Literatura ve 13. a 14. stol.

Latinská tvorba:

Zbraslavská kronika (Cronica Aule Regie)

- Její vznik inicioval Václav II.
- Vznikala v letech 1305-1339
- Opat Ota Durynský a opat Petr Žitavský
- Narativní styl; velké množství veršů – leoninské hexametry
- Opisována: Kronika Františka Pražského; Beneše Krabice z Veitmile; kronika Přibíka Pulkavy z Radenína.

Chronica Aule Regie

č.4

Literatura ve 13. a 14. stol.

1) Legendy:

- **české**: o sv. Kateřině, o sv. Prokopu, o umučení, o seslání Ducha svatého, o nanebevstoupení Kristově, o Panně Marii; apokryfy o Jidášovi a Pilátovi
- často veršované, sdružený rýmovaný osmislabičný verš)
- **latinské**: o blahoslaveném Hroznatovi, o blahoslavené Anežce

2) Právnícké spisy

3) Rostlináře, herbáře

Rytířská kultura

- Legenda o Alexiovi
- Legenda o sv. Jiří
- Legenda o deseti tisících rytířů

- Rytířské řády (fyzická i duchovní obrana)
- Rytířské legendy a písně (Artuš, Roland)
- Písně a etika

Duchovní tvorba

- Ostrovská píseň
- Spor duše s tělem (20. léta 14. stol.)
- Zlidovělé písně:
- Bůh všemohúcí
- Jezu Kriste, šedrý kněže
- Svatý Václave
- Hospodine, pomiluj ny
- Pasionál abatyše Kunhuty

Pasionál abatyše Kunhuty

- Soubor 5 textů
 - Poč. 14. stol. (dok. Asi 1321)
 - Vznik iniciovala Kunhuta Přemyslovna (1265-1321; dcera POII; abatyše kl. sv. Jiří)
 - Kanovník Beneš; Kolda z Koldic
-
- *Podobenství O statečném rytíři*
 - *O nebeských příbytcích*
 - *Pašijové kázání papeže Lva*
 - *Pláč Máří Magdaleny*
 - *Kunhutina modlitba*

Mystika

- Kolda z Koldic
- 1265/75-1323/27
- Dominikán, lektor,
- Inkvizitor;
- Kontakty s Eckhartem

- *De strenuo milite* (O statečném rytíři, 1311),
- *De mansionibus celestibus* (O nebeských příbytcích, 1314)
- Mystika = duchovní zkušenost vyjadřující osobní zkušenost s božským
- Órigénes, Augustin, Bernard z Clairvaux, Mistr Eckhart, František z Assisi, Jan od Kříže (1541-1591), Terezie z Avily
- **Svatojiřská officia:**
- *Návštěva božího hrobu*; liturgické drama;
- *Mastičkář*; *Hra veselé Magdaleny*

Kunhutina modlitba

- Duchovní lyrika
- Přelom 13. a 14. stol.

Vítaj, král'u všemohúci,
ve všech miestech vševídúci,
všech kajúcích milujúci,
věčný život dávajúci;

všeho kvietie krásne ktvúci,
všech světlostí více stvúci,
Svým milým se zjevující,
je rozkošně kochající!

Vítaj, slavný stvořitel'u,
vítaj, milý spasitel'u,
vítaj, věrný náš přítel'u,
všie dobroty davatel'u;

vítaj, v núzi těšitel'u,
všeho hoře zbavitel'u,
vítaj divný slavitel'u
i rozkošný krmitel'u!

Děkujeme tobě z tvého
z milování velikého,
z potřebného, z radostného,
Zvysokého i z šcedrého:

ež si ráčil ny svořiti,
velni drazě vykúpiti,
nebesa dens otvořiti
a svým tělem obdařiti.

Chvála tobě, bože, z toho,
ježe činíš divón mnoho,
divnú mocú slova tvého
v rukú popa všelikého [...]

Literatura 14. stol.

Literární tvorba Karla IV.

Přibík Pulkava z Radenína (+1380)

- *Nová kronika česká* (latinsky, český překlad – sám Přibík)

Bartoloměj z Chlumce (Klaret; 1320-1370)

- *Bohemář (Bohemarius) Glosář (Glossarius)*
- Vokabulář gramatický
- *Medicaminarius*
- *Complexionarius*
- *Astronomicus (Astronominarius)*

Křišť'an z Prachatic (1370-1439)

- *Algorismus prosaycus*
- *Computus chiometralis (cyrometricalis)*
- *De composicio astrolabii*
- *De usu astrolabii*
- *De sanguinis minucione*

Literatura 14. a 15. stol.

- Tomáš Štítný ze Štítného (1333-1401/1409)
- Jan Milíč z Kroměříže (1320/25-1374)
- Konrád Waldhauser (1326-1369)
- Jan Hus (1370-1415)
- Petr Chelčický (1390-1460)

Husitská literatura:

- Dopisy, manifesty, písně, kroniky, spory, kázání

Doba husitská

- Jan Hus (+ 6. 7. 1415)
- 1419 úmrtí Václava IV.
- 1419 Čtyři pražské artikuly (Jakoubek ze Stříbra)
 - Svobodné hlásání slova Božího.
 - Přijímání pod obojím způsobem.
 - Zákaz světského panování kněží.
 - Trestání hříchů ve všech stavech.
- 1420 křížová výprava proti husitům
- 1420 založení Tábora
- 1432 jednání na Basilejském koncilu /1431-1445/
- 1434 bitva u Lipan
- 1436 Basilejská kompaktáta (Jihlava)
- následuje vláda Jiřího z Poděbrad (1458-1471)

Husitská literatura

- Próza a postily
- dopisy, manifesty, písně, kroniky, spory, kázání
- český překlad bible (tři verze z 15. století)

Jan Hus

- O církvi, 1413
- Postila, 1413
- Listy, 1415
- Knížky o svatokupectví, 1412-1413
- Dcerka, 1412
- Výklad Víry, Desatera a Páteře, 1412

- De orthographia Bohemica (O českém pravopisu)

Jakoubek ze Stříbra (1375-1429)

- Čtyři pražské artikuly
- Výklad na Zjevení sv. Jana (1420-1422; postila)

Vavřinec z Březové (1370-1437)

- Vystudoval UK; později ve službách Václava IV.
- Písně o vítězství u Domažlic, 1431
- Husitská kronika
- Překlad tzv. *Mandevillova cestopisu*
- ? sutor *Budyšínského rukopisu*

Kazatelé

- Václav Koranda, Petr Kániš, Martin Hússka, Prokop Holý, Jan Rokycana (nastoupil za Jakoubka ze Stříbra.

Mikuláš Biskupec z Pelhřimova (asi 1385-1459)

- Kronika obsahující při táborských kněží
- *Táborská obrana* (psaná 1434-1444)

- Ctibor Tovačovský z Cimburka (?1438-1494)
- *Hádání Pravdy a Lži*

- **Jisebnický kancionál** (1420)
- **Budyšínský rukopis** (nejspíš okolo 1420); autor: pražský radikální husita; jde o sborník veršovaných i prozaických polemik proti Zikmundovi.
 - **Žaloba Koruny české**
 - **Porok Koruny české**
 - **Hádání Prahy s Kutnou Horou** (alegorie líčí spor husitů a katolíků)

- **Václav, Havel a Tábor čili Rozmlouvání o Čechách roku 1424**
(protihusitské)

- **Rozmlouvání člověka se Smrtí**
(alegorie)

Hradecký rukopis, 14. stol.

- Duchovní skladby + humorné satiry
- Dobrovský

- Umučení Páně
- Pláč svaté Marie
- Pláč Marie Magdaleny
- Devatero radostí svaté Marie
- Báseň o svatém Janu apoštolu
- Zdrávas Maria
- Legenda o svatém Prokopu
- Desatero kázanie božie – kárá za hříchy proti desateru celou společnost
- Satiry o řemeslnících a konšelích – sedm drobných satir, odsuzují nepoctivost, nesevědomitost a úplatnost, jsou psány hovorovým jazykem, vtipné
- Báseň o bohatci
- Bajka o lišce a džbánu – veršovaná bajka, ojedinělý úkaz bajky v českém literárním prostředí, první doložená česky psaná bajka

Renesance a humanismus

- Období: 1571-1620
- Vztah k Itálii

Kroniky a historie jako beletrie

- Mikuláš Konáč z Hodiškova: překlad Silviovy *České kroniky* (1510)
- Bohuslav Bílejovský: *Kronika česká* (1537) – vyšla v Norimberku;
- Martin Kuthen z Šprinsberka: *Kronika o založení země České* (1539);
- VÁCLAV HÁJEK Z LIBOČAN: *Kronika česká* (1541) atd.

Latinská tvorba

- **BOHUSLAV HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC (1460-1510)**; vyšehradský probošt, působil na dvoře Vladislava II.; vlastní sídlo na hradě Hasištejn
- humanismus pěstoval v soukromém
- kroužku
- Dílo: *De situ Pragae et incolentium moribus* (O poloze Prahy a mravech jejích obyvatelů);
- *Ad Sanctum Venceslaum satira* (Satira ke sv. Václavovi; 1489);
- *De miseria Humana* (O lidské ubohosti; 1495);
- *De avaritia* (O lakomství; 1499).
- Dílo ovlivněno antickou literaturou.

Program národního humanismu

- **VIKTORIN KORNEL ZE VŠEHRD (1460-1520)**; snaha tvořit česky – pod vlivem antické literatury;
- **1501** tiskem vyšel jeho překlad (z latiny do češtiny) tří raně křesťanských traktátů – ***Knihy sv. Jana Zlatoústého o napravení padlého***. V prologu tohoto překladu vyslovena oslava mateřštiny, to bylo od té doby interpretováno jako jistý národní program.
- Právnícký text: ***O práviech, súdiech i o dskách země České knihy devatery = Knihy devatery – zůstalo v rukopise***; hájí měšťanské postoje; proti tomu feudální zájmy zajistilo tzv. *Vladislavské zřízení zemské*; Kornel svůj text upravuje, ale i tak zůstala 2. verze z r. 1508 v rukopise. Jedná se o vrcholně humanistické dílo; kniha je psaná jasnou a kritickou metodou; vynikající rétorika i jazyk + řada právníckých nuancí.

Český humanismus

- **MIKULÁŠ KONÁČ Z HODIŠKOVA (1480-1546)**
- Překl. Boccaccia, Silvia Piccolominiho, má vlastní tiskárnu
- Dílo: *O najbiednějším stavu velikých pánuov* – r. 1507 –
- obhajoba národního jazyka.

- **ŘEHOŘ HRUBÝ Z JELENÍ (1460-1514)**
- Pracoval jako písař a překladatel; jeho tvorba zůstala namnoze v RUKOPISE.
- **Vlastní dílo: *Napomenutí Pražanům* (1513)**

- **VÁCLAV PÍSECKÝ (1482-1511)**
- Dopis Řehoři Hrubému: obsahuje překlad z řečtiny: *Isokratovo napomenutí k Demonikovi* – ideály, podle kterých vychovává Zikmunda.

- **ZIKMUND HRUBÝ Z JELENÍ (1497-1554) – GELENIUS**
- *Lexicon symphonum*

- Lingvistické práce (1533 Gramatika česká – Optát, Gzel, Philomates)
- **JEDNOTA BRATRSKÁ**
- **JAN BLAHOSLAV**
- Bible kralická

- **DANIEL ADAM z Veleslavína** (1546-1599)
- Tisky
- Kroniky
- Slovníky
- Jeho družina

Cestopisy:

- Václav Vratislav z Mitrovic (*Příhody*)
- Kryštof Harant

Další osobnosti

Václav Budovec z Budova

Karel starší ze Žerotína

Jan Campanus

Jan Jessenius

Česká literatura v období baroka

- **Období:** 17. -18. stol.
- J. Vašica: České literární baroko, 1938
- **Charakteristika:** období temna (Jirásek) x období, kdy se formovala naše současnost (J. Vašica, M. Součková, A. Kratochvíl atd.)
- **U nás:** specifická situace po roce 1620 (+ třicetiletá válka)
- **Barokní literatura:** katolická, evangelická, emigrantská (exilová)
- **Obecně:** rozvoj homiletiky, písňová tvorba, kancionály, náboženská literatura; rozvoj lidové tvorby (slovesnosti); absence: dvorské literatury, měšťanské

Evangelické baroko

- Jednota bratrská
 - Jan Blahoslav
 - Pavel Skála ze Zhoře (Historie církevní)
 - Pavel Stránský (O státě českém, 1634)
 - **Jan Amos Komenský (1592-1670)**
 - Strážnice, Přerov, Heidelberg, Herborn
 - 1614 – správcem přerovské školy
 - 1618 – správcem sboru ve Fulneku
 - 1622 – ztráta manželky a dětí
 - 1628 – odchod do Lešna
 - Anglie, Švédsko
 - 1648 – ztrácí druhou manželku
 - Po 1649 Blatný Potok
 - Amstrdam
 - *Brána jazyků otevřená*, 1631
 - *Orbis sensualis pictus*, 1658
 - *Opera didactica omnia*, 1657
 - *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských* (do 1702)
 - *Via Lucis*
 - *Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské*, 1650
 - *Kancionál*, 1659
- Útěšné spisy:
- *Truchlivý I, II* (1623, 1624)
 - *Labyrint světa a ráj srdce* (dok. 1623, publ. 1631)
 - *Centrum securitatis* (dok. 1625, publ. 1633)

Katolické baroko

Kancionály:

- Jan Rozenplut (*Kancionál*, 1601)
- Jiřík Hlohovský (*Písně katolické*, 1622)
- *Kancionál* (1631, tisk Pavel Sessius)
- *Český dekakord* (1642; přetisk Sessiova kancionálu)
- Samostatné práce: Adam Michna z Otradovic, Friedrich Bridel, Felix Kadlinský

Monumentální svazky:

- *Kancionál český*, 1683 (ed. Václav Matěj Šteyer)
- *Slavíček rájský*, 1719 (ed. Jan Josef Božan)
- *Citara Nového zákona*, 1727 (ed. Antonín Koniáš)

Hlavní představitelé

Adam Michna z Otradovic (1600-1676, Jindřichův Hradec)

- *Česká mariánská muzika*, 1647
- *Loutna česká*, 1653
- *Svatoroční muzika*, 1661

(duchovní láska: mariánský kult, jezuitská inspirace, františkánská mystika)

Friedrich Bridel (1619-1580, Kutná Hora, mor)

Co Bůh? Člověk?, 1659 (askeze, negativní teologie, pohrdání světem; nicotnost člověka)

Život sv. Ivana, 1657

Václav Jan Rosa (1630/31-1689)

Jazykovědec, purista, právník, versolog (časoměrná prozódie)

Rozsáhlá báseň: *Discursus Lypirona, to jest smutného kavalíra, de amore anebo o lásce* (1651) (příklad tzv. alamodové poezie)

Grammatica linguae Bohemicae, tj. *Čechořečnost*, 1672

Pastýřské rozmlouvání o narození Páně, 1670

Thesaurus linguae Bohemicae, česko-latinsko-německý slovník, 4 sv.

Kazatelství, homiletika

- Nástroj protireformace; jezuité
- + modlitební knížky

- **Daniel Ignatius Nitsch** (1651-1709)
- Jezuita, autor postily *Berla královská* (1709)

- **Bohumír Hynek Bilovský**: *Cantator cygnus, to jest Hlas duchovní labutě* (1720)
- **Ondřej František de Waldt**: *Chválořeč neb kázání na některé svátky*, 1736
- **Václav Matěj Šteyer**: *Postila katolická*, 1691

Modlitební knížky

- **Martin z Kochemu**: *Zlatý nebeklíč*, 1701

Legendistika, hagiografie, historie

- Bridel: Život sv. Ivana, 1657
- Bohumír Hynek Bilovský, *Církevní cherubín*, 1703 (Jan Sarkander)
- Sv. Václav
- **Sv. Jan Nepomucký** (1340/1350-1393; generální vikář pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna; doba Václava IV; jeho smrt: důsledek sporu mezi Václavem IV. a Janem z Jenštejna; 1729 svatořečen); Zelená hora, 1719-1722

Bohuslav Balbín (1621-1688)

- Jezuita, historik, latinsky psaná tvorba
- *Rozmanitosti z dějin českého království*, 1679
- *Učené Čechy*, 1776-80
- *Obrana jazyka slovanského, zvláště českého*, 1775

Historici

- Tomáš Pěšina z Čichorodu
- Jiří Kruger
- Jan Tanner

Lidová a pololidová tvorba

- Pohádky, pověsti
- Říkaneky, přísloví
- Kramářské písně

- Role Bible, církevní rok, svátky

Obrazová příloha

Desky lekcionáře
13. stol.
Strahovský klášter

Iniciála B =
Kristus jako
pán nebe a
země;
Žaltář královny
Rejčky, kol.
1322

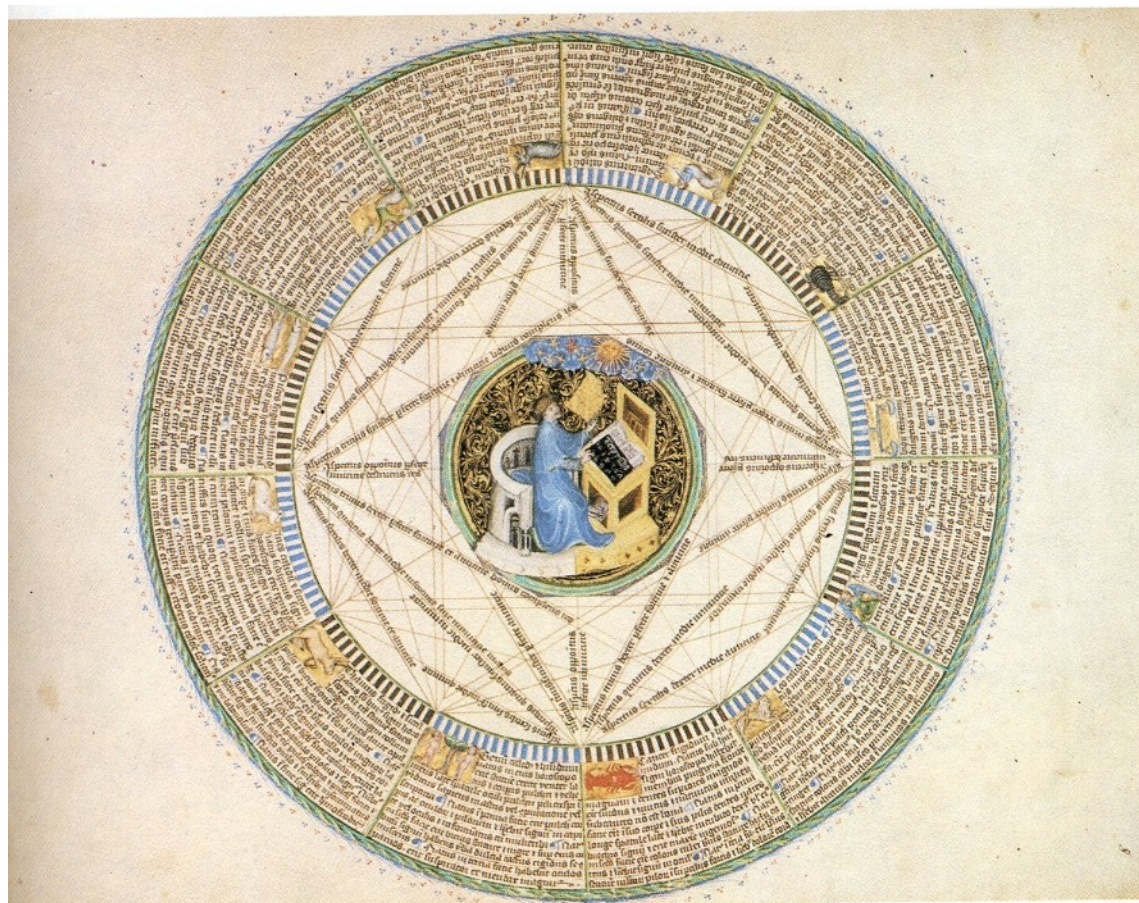
Adorace sv.
Václava;
Gumpoldova
latinská legenda
o sv. Václavu;
kol . 1006

16. Adorace sv. Václava. *Gumpoldova latinská legenda*
o sv. Václavu, před rokem 1006

Kristus uvádí duše
do nebe; Pasionál
abatyše Kunhuty;
1312-1321

Dvorský astrolog Václava IV. Těřísko při pozorování hvězdného nebe; Mnichovský astronomický sborník Václava IV., po roce 1400

Začátek „Řečí
Besedních“;
Tomáš Štítný
ze Štítného;
Budyšínský
rkp. 1390

Začátek „Besedních řečí“ Tomy ze Štítného.

Podle rukopisu Budyšínského, majetku tamní knihovny Gerstorfské

Levý Hradec (9. stol.)

Břevnovský klášter (r. 993)

Klášter sv. Jiří (Praha); r. 921; r. 976

Ostrov u Davle (obd. gotiky)

Rajhradský klášter (r. 1045)

Sázavský klášter (r. 1032)

Strahovský klášter (r. 1143)